

Effecten van crisis voor schoolverlaters

Het cohort schoolverlaters dat de arbeidsmarkt instroomde in de jaren 1981–1984 is, evenals het huidige cohort schoolverlaters geconfronteerd met een sterk stijgende jeugdwerkloosheid. Toch zijn de negatieve gevolgen voor hun arbeidsmarktpositie twintig jaar later beperkt: ze zijn niet vaker werkloos of werkzaam op een lager beroepsniveau.

De stand van de conjunctuur is bepalend voor de arbeidsmarktdeelneming onder de potentiële beroepsbevolking. Dit geldt in het bijzonder voor jongeren, die nog geen gevestigde plaats op de arbeidsmarkt hebben verworven en als eerste worden ontslagen indien het bedrijf waarvoor zij werken het moeilijk krijgt, en voor schoolverlaters, die moeilijker aan hun eerste baan kunnen komen (ROA, 2009). Het verband tussen conjunctuur en werkloosheid wordt in figuur 1 geïllustreerd. De figuur laat zien dat de afnemende economische groei in de jaren 1970–1982 gepaard is gegaan met een toename van de werkloosheid. Met name de crisis van begin jaren tachtig heeft, met enige vertraging, een sterk stijgende werkloosheid tot gevolg gehad: de werkloosheid is gestegen van 3,8 procent in 1980 naar 10,2 procent in 1984. Onder jongeren is de werkloosheid zelfs bijna verdrievoudigd van 6,3 procent naar 18,2 procent in vier jaar tijd. Dit suggereert dat de jeugdwerkloosheid sterker reageert op schommelingen in de conjunctuur, met als gevolg dat het verschil tussen jeugdwerkloosheid en gemiddelde werkloosheid groter is in crisistijd. Bovendien wijzen de gegevens erop dat na de crisis van begin jaren tachtig het verschil in werkloosheidspercentage tussen jongeren en de groep 25- tot 64-jarigen groter is geworden dan in de jaren daarvoor. Dit roept de vraag op of de conjunctuur bij het betreden van de arbeidsmarkt ook later gevolgen heeft voor de loopbaan. Deze vraag is van belang met het oog op de huidige economische crisis: ondervindt het huidige cohort schoolverlaters slechts op korte termijn problemen bij het vinden van werk of zijn de gevolgen van instromen op de arbeidsmarkt in een slechte conjunctuur van blijvende aard?

Instromen op de arbeidsmarkt op een moment waarop de werkloosheid hoog is, kan een tweetal implicaties hebben. Ten eerste is door de hoge werkloosheid de gemiddelde duur bij het vinden van een baan langer, waardoor er depreciatie van menselijk kapitaal optreedt. Ten tweede zullen schoolverlaters eerder een baan op een lager niveau accepteren omdat het moeilijker is om er een te vinden op het

eigen niveau. Hierdoor wordt relevante arbeidsmarktverruiming vertraagd opgebouwd. Hier wordt onderzocht of, en zo ja in welke mate, het cohort schoolverlaters dat de arbeidsmarkt opkwam aan het begin van de jaren tachtig daar ruim twintig jaar later, in de jaren 2000, nog problemen van ondervindt in termen van aansluiting op de arbeidsmarkt, beroepsniveau of loon. Daartoe is gebruikgemaakt van informatie over de datum van behalen van het hoogst genoten opleidingsniveau in de Enquête Beroepsbevolking (EBB).

Eerder onderzoek

Een succesvolle overgang van school naar werk wordt mede bepaald door het institutionele kader (Ryan, 2001; Pavlopoulos en Fouarge, 2010), individuele achtergrondkenmerken en de stand van de conjunctuur. In de literatuur is vaak onderzoek gedaan naar de gevolgen van werkloosheid op individueel niveau. Er is gewezen op het feit dat werkloosheid blijvende gevolgen heeft voor de latere carrièreontwikkeling (Heckman en Borjas, 1980). Voor Nederland laten Schils *et al.* (2006) zien dat werkloosheid een nadelig effect heeft op de baankans later in de loopbaan, maar dat dit negatieve effect na enige tijd (zes jaar) verdwijnt. De auteurs tonen verder aan dat werkloosheid ook een negatief effect heeft op het loon later in de loopbaan, en dat dit effect blijvend is: men haalt de achterstand niet meer in. Bovendien laten de auteurs zien dat het negatieve effect van werkloosheid op het loon groter is voor vrouwen dan voor mannen. Mooi-Reci (2008) laat eveneens voor Nederland zien dat het meemaken van werkloosheid de kans vergroot op herhaalde werkloosheid later in de loopbaan en dat die kans groter is voor vrouwen dan voor mannen. Ook wordt een sterk negatief effect van werkloosheid op het loon later in de loopbaan geconstateerd, maar dit effect is kleiner voor jongeren. Voor Duitsland laten von Wachter en Bender (2006) zien dat werkloosheid voor jongeren aan het begin van de carrière een lager loon tot gevolg heeft. Echter, deze achterstand wordt door jongeren weer binnen vijf jaar ingehaald. Alleen jongeren die ontslagen worden uit grote bedrijven kampen met een blijvende loonachterstand die zij later niet meer kunnen inhalen. Voor de Verenigde Staten vinden Mroz en Savage (2006) negatieve effecten op korte termijn maar geen blijvende gevolgen van werkloosheid op jonge leeftijd op de baankans later in de loopbaan. Daarnaast laten zij zien dat werkloosheid wel blijvende negatieve gevolgen heeft voor het loon later in de loopbaan. Bij

DIDIER FOUARGE
Onderzoeker bij het
Researchcentrum voor
Onderwijs en Arbeidsmarkt

genoemde onderzoeken is gekeken naar de gevolgen voor de employability en de gevolgen voor het loon later in de loopbaan voor een individu. Een probleem daarbij is dat de gevonden samenhang voor een deel veroorzaakt kan zijn door andere, niet-waargenomen kenmerken zoals motivatie en productiviteit, die zowel de kans op intredewerkloosheid bepalen als de latere werkloosheidservaringen. Wanneer hiervoor niet of niet voldoende gecorrigeerd wordt, wordt het effect van intredewerkloosheid op de latere loopbaan overschat. Weliswaar kan door gebruik te maken van panelgegevens of bepaalde statistische modellen geprobeerd worden om hiervoor te corrigeren, maar er is geen garantie dat dit volledig lukt. Ten slotte zijn de eerder genoemde onderzoeken gebaseerd op betrekkelijk korte periodes, waardoor het identificeren van langetermijneffecten slechts in beperkte mate mogelijk is.

Met de analyses hier wordt een vernieuwende kijk op de gevolgen van werkloosheid op lange termijn geboden. Daarbij wordt in tegenstelling tot eerdere studies niet naar de individuele gevolgen gekeken, maar naar de gevolgen op cohort-niveau: maakt het voor de arbeidsmarktpositie op lange termijn uit of men behoorde tot een cohort schoolverlaters dat de arbeidsmarkt op kwam ten tijde van laagconjunctuur? Een voordeel van een dergelijke aanpak is dat er geen rekening hoeft te worden gehouden met de eerder genoemde vertekeningen. Dat de economische conjunctuur gevolgen heeft voor de lange termijn is slechts in enkele studies aangetoond. Zo is bijvoorbeeld het verband aangetoond tussen macro-economische shocks en risicoattitude later in het leven (Malmendier en Nagel, 2009): mensen die nadelige macro-economische shocks hebben meegemaakt, zoals lage aandelenkoersen, zijn minder geneigd om later in hun leven risicovolle investeringen te doen.

Data

Aan de hand van de EBB worden de langetermijngevolgen van het betreden van de arbeidsmarkt in een ongunstige conjunctuur en de grootte van deze gevolgen onderzocht. Er is gebruikgemaakt van een gepoold databestand van alle EBB-respondenten in de jaren 2001–2007. Voor alle respondenten is de datum van het behalen van hun hoogste opleidingsniveau bepaald, waarbij personen die voor 1969 of na 2000 hun hoogst behaalde opleiding hebben afgerond niet zijn meegenomen. Het bruto uurloon in 2005 is op basis van het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) berekend en aan de data gekoppeld: het bruto uurloon wordt berekend aan de hand van het hoogste jaarloon dat voor iemand is gemeten voor zijn of haar baan en het aantal gewerkte uren in die baan. In econometrische analyses zijn een drietal indicatoren opgenomen voor de gevolgen van een ongunstige conjunctuur op het moment van betreden van de arbeidsmarkt: ten eerste de kans om werkloos te zijn in de jaren 2001–2007; ten tweede het

Tabel 1

Langetermijneffecten van de conjunctuur op een drietal arbeidsmarkt-indicatoren in 2001–2007.

	Kans op werkloosheid ¹	Beroepsniveau ²	Uurloon in log ³
Opleidingsniveau (ref: VMBO)			
HAVO/VWO	-0,418**	2,120**	0,240**
Mbo	-0,561**	1,585**	0,168**
Hbo	-0,950**	4,227**	0,422**
WO	-0,982**	6,427**	0,688**
Jaar van afstuderen	0,024**	0,006**	0,009**
Jaar van afstuderen, kwadraat (/100)	-0,039*	0,016*	-0,029**
Cohort 1981-1984	-0,010	0,009	-0,009**
Overige controlevariabelen: leeftijd, leeftijd kwadraat, geslacht, burgerlijke staat, aanwezigheid van kinderen, leeftijd jongste kind, dummies voor de jaren 2001-2007			
N	243.587	234.939	110.135
(Pseudo) R ²	0,04	0,25	0,48

* Significant op vijfprocent-niveau; ** Significant op éénprocent-niveau.

¹ Coëfficiënten uit logit model.

² Coëfficiënten uit geordened logit model.

³ Coëfficiënten uit OLS model.

Bron: EBB

beroepsniveau in de jaren 2001–2007; en ten derde het bruto uurloon in het jaar 2005.

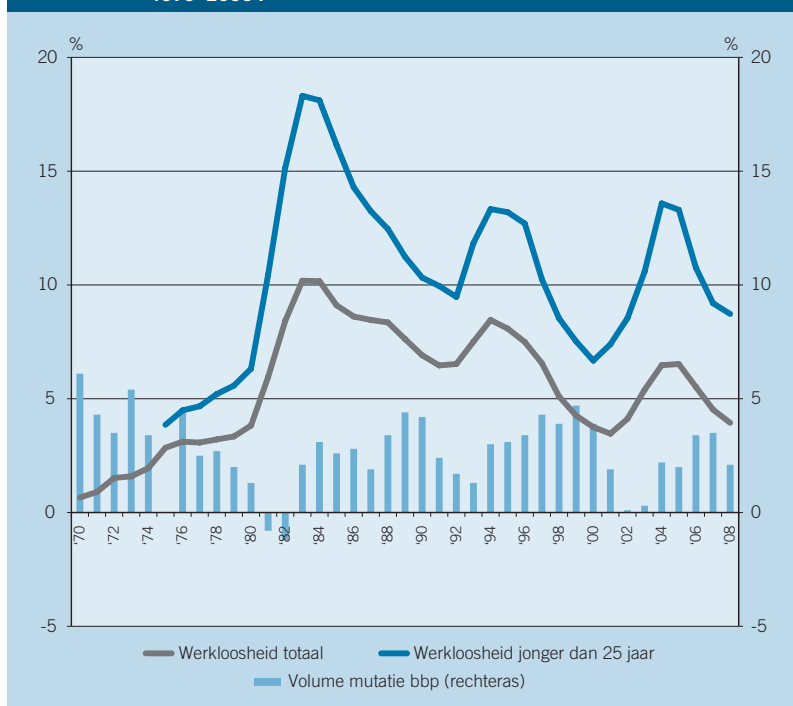
Voor het vaststellen van het effect van de conjunctuur is het jaar van afstuderen gemodelleerd als een lineaire en een kwadratische trend. Aan de hand van een dummyvariabele voor het schoolverlaterscohort 1981–1984 wordt bezien of dit cohort significant afwijkt van de trend.

Langetermijneffecten

De resultaten van de econometrische modellen zijn opgenomen in tabel 1. Daarin is te zien dat de kans op werkloosheid afneemt met het stijgen van het

Figuur 1

Ontwikkeling van de werkloosheid en conjunctuur in Nederland, 1970–2008¹.

¹ Geen uitsplitsing naar leeftijd voor jaren vóór 1975.

Bron: CBS Statline.

SINDS 1916

opleidingsniveau. Zowel het beroepsniveau als het uurloon is hoger naarmate het opleidingsniveau hoger is. De trend met betrekking tot het jaar van afstuderen weerspiegelt het feit dat personen die recent hun schoolloopbaan hebben afgerond een verhoogd risico lopen om werkloos te zijn. Er wordt echter geen significante afwijking van de algemene trend gevonden voor het cohort van schoolverlaters uit 1981–1984: zij hebben dus niet significant meer of minder kans om werkloos te zijn.

Het is mogelijk dat het betreden van de arbeidsmarkt op een ongunstig moment geen gevolgen heeft voor de werkloosheid later, maar dat het er wel toe leidt dat mensen zich vervroegd zullen terugtrekken uit de sfeer van betaalde arbeid (inactiviteit). Een alternatief model waarin naar de kans op inactiviteit is gekeken laat echter een vergelijkbaar beeld zien: er wordt ook daar geen significant effect gevonden van het betreden van de arbeidsmarkt in de jaren 1981–1984 op de kans op inactiviteit.

Het model voor het effect op het beroepsniveau laat een stijgende trend in het behaalde beroepsniveau zien. Dat betekent dat opeenvolgende cohorten schoolverlaters een stijging kennen in het beroepsniveau. Deze stijging wordt veroorzaakt door de upgrading van de beroepen: door de technologische ontwikkeling stijgt het algemene beroepsniveau. Deze stijging openbaart zich het sterkst bij nieuwkomers op de arbeidsmarkt. Het model laat ook zien dat het beroepsniveau van schoolverlaters uit het cohort 1981–1984 niet significant afwijkt van deze algemene trend. Hieruit kan worden geconcludeerd dat het betreden van de arbeidsmarkt op een ongunstig conjunctureel moment ook geen blijvende negatieve gevolgen heeft voor het beroepsniveau later in de loopbaan.

Het uurloon vertoont een stijgende, zij het afnemend in sterkte, trend met het jaar van afstuderen. Dat betekent dat opeenvolgende cohorten schoolverlaters een steeds hoger uurloon hebben. Echter, het loon van afgestudeerden uit het cohort 1981–1984 is significant lager. Deze achterstelling bedraagt ongeveer een procent van het bruto uurloon. Ter vergelijking: de structurele stijging voor opeenvolgende cohorten bedraagt eveneens een procent per jaar. Dit wijst er dus op dat het betreden van de arbeidsmarkt ten tijde van slechte economische conjunctuur nadelige consequenties heeft gehad voor het loon. Ter aanvulling op deze analyse is een additioneel model geschat waarin rekening is gehouden met mogelijke zelfselectie betreffende de keuze om al dan niet te werken. De resultaten laten eenzelfde beeld zien als de resultaten uit tabel 1: wie de arbeidsmarkt opkwam ten tijde van sterk stijgende werkloosheid (1981–1984) verdient een significant lager loon dan verwacht op basis van de trendmatige ontwikkeling van het brutoloon.

Discussie

Voor schoolverlaters zijn de kortetermijneffecten van de economische crisis groot: het is moeilijk een baan te vinden, en nog moeilijker om werk op het eigen niveau te vinden. Op de lange termijn vallen deze nadelige effecten echter wel mee. Op basis van de analyses kan geconcludeerd worden dat schoolverlaters die het hardst getroffen werden door stijgende werkloosheid op langere termijn geen nadelige gevolgen hebben ondervonden voor hun employability: ze zijn niet vaker werkloos en ook niet vaker inactief. Ook voor het behaalde beroepsniveau heeft de economische crisis geen blijvende nadelige effecten. De gevolgen voor het loon zijn daarentegen wel merkbaar maar bescheiden: bij een modaal bruto jaarinkomen van 32.000 euro komt de loonachterstand op 288 euro uit. Het ontbreken van een effect op de employability en het blijvend negatieve effect op het loon is consistent met eerdere bevindingen voor Nederland waarin gekeken is naar de gevolgen van werkloosheid op individueel niveau (Schils *et al.*, 2006). Vanuit theoretisch oogpunt kan verwacht worden dat schoolverlaters die op een slecht conjunctureel moment intreden op de arbeidsmarkt, dit proberen te compenseren door bijvoorbeeld meer in training te investeren. Dit zou het ontbreken van een effect op de employability op de lange termijn kunnen verklaren (Mroz en Savage, 2006), maar een dergelijke strategie is onvoldoende om de nadelige effecten op het loon te kunnen compenseren.

LITERATUUR

- Heckman, J. en G. Borjas (1980) Does unemployment cause future unemployment? Definitions, questions and answers from a continuous time model of heterogeneity and state dependence. *Economica*, 47(187), 247–283.
- Malmendier, U. en S. Nagel (2009) *Depression babies: do macro-economic experiences affect risk-taking?* NBER werkdokument nr 14813. New York: NBER.
- Mooi-Reçi, I. (2008) *Unemployed and scarred for life? Longitudinal analyses of how unemployment and policy changes affect re-employment careers and wages in the Netherlands, 1980–2000*. Proefschrift. Amsterdam: Tinbergen Instituut.
- Mroz, T. en T. Savage (2006) The long-term effects of youth unemployment. *The journal of human resources*, 41(2), 259–293.
- Schils, T., D. Fouarge en M. Kerkhofs (2006) *Loon en werk na werkloosheid*. OSA-rapport A221. Tilburg: OSA.
- Pavlopoulos, D. en D. Fouarge (2010) Escaping low pay: do male labour market entrants stand a chance?, te verschijnen in *International journal of manpower*.
- ROA (2009) *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt*. Rapport ROA-R-2009/4, Maastricht: ROA.
- Ryan, P. (2001) The school-to-work transition: a cross-national perspective. *Journal of economic literature*, 39(1), 34–92.
- Wachter, T. von en S. Bender (2006) In the right place at the wrong time: the role of firms and luck in young worker's careers. *American economic review*, 96(5), 1679–1705.